

Üniversite Kütüphanelerinin Bilimsel Araştırmadaki İşlevi ve Türkiye Gerçeği (1)

Mehmet Toplu

İnsanlık, başlangıcından günümüze kadarki tarihsel gelişim sürecinde hayli ilginç aşamalar kaydetmiştir. Yaşamın ilk evrelerinde ancak çevresinde var olan nesnelere yetinebilen insan, bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmelerin de yardımıyla, kendi yaşam koşullarını belirleme sürecine girmiştir.

İnsanlığın bir toplum olarak örgütlenmesini sağlayan temel yapı taşlarından biri, hiç kuşkusuz bilimsel çalışmalarla bunların teknolojiye dönüşmesidir. Özellikle sanayi devrimiyle birlikte başlayan ve günümüzde "Bilgi Toplumu"yla devam eden yeni süreçte, insanlar ve toplumlar, bilimin ve onun ürünlerinin etkisini yaşamın her alanında daha fazla hissetmektedir. Bir taraftaki gelişmelerden diğer tarafların anında etkilendiği günümüzde, bir ülkenin toplumsal, kültürel, teknik v.b. alanlarda gelişebilmesi, çağdaş yaşam koşullarının gereği olan davranışları gösterebilmesi, ancak bilimle ve bilimin toplumsal yaşamın her alanında uygulanmasıyla gerçekleştirilebilir.

Nitekim, bilimsel çalışmaların önemini kavramış olan ülkeler, ulusal düzeyde bilim politikalarını saptamışlar, araştırma alanlarına daha fazla insangücü ve kaynak ayırmışlar, eğitim-öğretim sistemlerini yeni koşullara göre belirlemişlerdir. Bunun sonucu olarak gelişmiş ülkeler, yüksek kültür düzeylerini, yaygın ve etkin yükseköğretim sistemlerini kullanarak, bilimsel alanda büyük gelişmeler kaydetmişler ve dışarıdan aldıkları bilgileri kolaylıkla özümseyerek teknolojiye dönüştürebilmişlerdir. Buna karşılık gelişmekte olan ülkeler, bu avantajlardan yoksundur. Çünkü bu ülkelerde, bilimsel çalışmalara gerekli önem verilmediği gibi, yapılan çalışmalar, toplumun dinamik bir yapıya ulaşmasını sağlayacak nitelikte ve yeterlilikte değildir.

Araştırma Kurumu Olarak Üniversiteler

Bir ülkenin bilimsel gelişme düzeyini artıran ve A+G alanında çalışmalar yapan kuruluşlardan biri de üniversitelerdir. Bilim adamı ve öğrencilerin doğruyu arama görevi bağlantısında oluşturdukları bir topluluk olan üniversiteler, araştırma yoluyla yaşamı anlamaya çalışır ve yüksek kültürü her kuşağa aktararak, toplumların gelişiminde büyük görev ve sorumluluklar üstlenir. Üniversitelerde en önemli gelişme Wilson ve Tauber'in de işaret ettiği gibi; profesyonel eğitimde, lisans üstü eğitimde, bilimsel çalışmalarda ve üniversitelerin toplumla olan ilişkilerinde meydana gelmiştir. Onlar, üniversitelerin işlevlerini bilginin toplanması, eğitim-öğretim, bilimsel çalışmalar, yayın, bilginin yorumu ve yayma faaliyetleri olarak belirledikten sonra araştırma konusunda şunları söylemektedirler:

"Bir koleje üniversite arasındaki en belirgin farklılık, üniversitenin araştırmaya çok fazla önem vermesidir. Araştırma yöntemleri yoluyla öğrenciye araştırmaya yönelik çalışma fırsatı verilirken, laboratuvarlar ve kütüphaneler ise, insanın bilgisinin genişlemesinde

ve aktivitesinin artırılmasında, ihmal edilemez yardımcılarıdır. Yüksek lisans tezinde sınırlı bir biçimde, doktora genellikle, öğretim üyeleri ve araştırmacılar yoluyla da sürekli olarak, insanın sosyal ve fiziksel çevresinin bütünsel bir biçimde kavranması ve bu alanlara yönelik bilimsel çalışmaların yapılması sağlanır. Üniversite bilginin gelişmesine bu dolaysız katkısını yaparken aynı zamanda, hükümette, endüstride ve başka alanlarda araştırma yapanların temel eğitim tabanını da oluşturur."¹

Üniversiteleri diğer araştırma kurumlarından ayıran bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

- "1- Araştırma çalışmalarının yanında, toplumun gereksinim duyduğu üst düzey insan gücünü yetiştirmesi,
- 2- Bilginin üniversite dışındaki sade vatandaşın anlayabileceği düzeye getirilmesi, yani yorumu,
- 3- Üniversitedeki bilim adamlarının genellikle akademik seviyede araştırma yapımlarından dolayı, üretilen bilginin daha teorik düzeyde olmasıdır."²

Üniversitelerdeki bilimsel çalışmaların, onun bir başka işlevi olan eğitim üzerine de büyük etkisi vardır. Güçlü bir araştırma potansiyeline sahip olan, dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yakından izleyen üniversitelerin bu gelişmeleri eğitim-öğretim programlarına yansıtmaları, daha nitelikli bireylerin yetişmesini sağlamaktadır. Bu da, bu tür üniversitelerden mezun kişilerin, çalıştıkları kurum ve kuruluşların daha verimli ve daha üretken bir yapıya kavuşmasını sağladığı gibi, geleceğe yönelik planları da daha gerçekçi olmaktadır.

Üniversiteyle, onun bağlı bulunduğu toplum, birbirlerinden ayrılamaz, birbirleri için var olan iki olgudur. Üniversitenin yetersizliği toplumun gelişimini olumsuz yönde etkiler. Aynı zamanda çağdaş gelişim sürecini tamamlamamış ülkelerde de sağlıklı bir üniversite yapısı geliştirilemez. Bu yüzden üniversiteler, önce kendi toplumlarıyla, sonra da tüm dünya ile bütünleşebildikleri ölçüde gelişmelerini ve işlevlerini sürdürebilirler. Çünkü üniversiteler, toplumlarını ve dünyayı daha ileriye götürmek için oluşturulmuş kurumlardır.

Üniversite Kütüphaneleri ve Bilimsel Çalışmalardaki İşlevleri

Üniversiteler, gerçeğin araştırılmasıyla, bilginin genişletilmesiyle, toplumsal sorunların çözümlenmesiyle, aklın ve eğitimin zenginleştirilmesiyle ilgili kurumlar olduğundan, üniversitelerin belirtilen bu işlevlerini etkin bir şekilde gerçekleştirebilmesinde, kütüphaneye olan talepleri en belirleyici öge durumundadır. Kütüphane, üniversitenin işlevlerini gerçekleştirebilmesinde, sık sık başvurulması gereken birincil merkezi, yani beyni durumundadır.

Üniversitenin etkinliğini sağlayabilmesi, dünyadaki bilimsel çalışmaları ve tartışmaları yakından izleyebilmesi, ancak onun merkezi organı olan kütüphane aracılığı ile gerçekleştirilebilir. olan yaklaşımıyla anlaşılır. Kütüphane politikası; üniversitenin amaç ve işlevleri,

¹ Norman Higham. *The Library in the University Observations on a Service* (London: Andre Deutsch, 1980) s. 1.

² Mehmet Toplu. "Türk Üniversitelerinde Araştırma-Geliştirme Çalışmaları ve Üniversite Kütüphane Etkileşimi" *Bildiriler. Türk Kütüphaneciler Derneği Kırkıncı Yıl Kurultayı*. (Ankara, 1989) (Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği, 1990) s. 69.

öğretim üyelerinin ve öğrencilerin istek ve gereksinimleri ile dünyada bilgi hizmetleri ve teknolojisi alanında meydana gelen gelişmeler doğrultusunda, üniversite yöneticileri, öğretim üyeleri ve diğer kullanıcılarla kütüphaneciler tarafından oluşturulur ve bu alandaki değişimler izlenerek sık sık gözden geçirilir.

Bu politikanın oluşturulmasındaki temel katkıyı hiç kuşkusuz üniversitelerdeki bilimsel etkinliklerle, bu etkinlikleri gerçekleştiren bilim adamları ve araştırmacılar sağlamaktadır. Çünkü bu kişiler gerek üniversitenin, gerekse kendi etkinliklerini sağlayabilmek için, bilimsel alandaki gelişmeleri yakından izlemek zorunda olduklarından, bilgi hizmetleri en fazla bu kesimi etkilemektedir.

Üniversitelerde bilimsel alandaki ilk çalışmalar yüksek lisans düzeyinde başlar. Yüksek lisans çalışmaları, ilk araştırma aşaması olduğundan, öğrencilerin başvuru kaynaklarını saptaması ve araştırma için gerekli yayınların listesini oluşturabilmesi için referans hizmetinin büyük önemi vardır. Bu hizmet öğrencinin tez yöneticisiyle birlikte verilirse, araştırmanın sağlıklı yürütülmesi ve gereksinim duyulan kaynaklara erişilebilmesi açısından yararlı olacaktır. Belli bir alanda uzmanlaşmış kişi bile her tür bibliyografik yardımdan ve başka enformasyon kaynaklarının varlığından haberdar olmayabilir. İşbirliği hizmetlerin sunulması açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bundan dolayı, kütüphaneci tez yöneticisiyle gerekli ilişkiyi kurmazsa, böyle bir talep tez yöneticisi tarafından gelecektir.

Yüksek lisans çalışmaları, bilimsel bir katkıdan ziyade sorunları saptamak düzeyinde olsa da, bilimsel bir çalışmanın nasıl yapılacağına kavranması ve böyle bir çalışmada kaynaklara erişimin ve kütüphane kullanımının öğrenilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ayrıca, yüksek lisans diğer çalışmalar için bir taban oluşturmaktadır.

Üniversitelerde gerçek anlamda bilimsel düzeydeki çalışmalar doktora aşamasında başlamaktadır. Doktora düzeyinde çalışan bir kişi, araştırma yaptığı alanda sorunları saptamakla kalmayıp, ayrıca çözüm yolları önermek zorundadır.³

Üniversitelerde görülen bilimsel düzeydeki temel çalışmalar ise öğretim üyeleri ve diğer araştırmacılar tarafından gerçekleştirilir. Araştırma için gerekli formasyonu kazanmış olan öğretim üyeleri, gerek kendi akademik düzeylerini yükseltmek, gerekse ülke sorunlarına çözüm yolları önerebilmek için sürekli araştırma yapmaktadırlar. Ayrıca öğretim üyeleri, ders programlarını sürekli gözden geçirmek ve gelişmeleri ders programlarına yansıtılabilmek amacıyla, dünyadaki gelişmeleri yakından izlemek durumundadırlar.

Üniversitelerde, gerçek anlamda doktora aşamasıyla birlikte başlayan bilimsel çalışmalar arasında belirli farklılıklar bulunmakla birlikte, araştırmacıların hepsinin ortak yanı dünya bilgi birikimine ulaşmaktır. Bundan dolayı akademisyenler, kütüphaneyi tüm enformasyon hizmetlerinin verildiği bir yer olarak düşünmektedirler. Bunlar kendileri için literatür taramasının yapılmasını ve kendi sorunlarına yanıt verilmesini beklerler, Ancak bu hizmeti sadece bir bibliyografik liste biçiminde değil, aynı zamandabilimin kendini de elde etmeyi amaçlarlar. Bu da, üniversite kütüphanelerini değişik hizmet türlerini geliştirmek ve örgütlemek zorunda bırakmaktadır. Bu hizmet türleri:

- Güncel duyuru hizmeti,

³ Antony E. Simpson. "Hurdling the Dissertation Barrier: The Library and the Needs of the A.B.D." *Behavioral and Social Sciences Librarian*. 6: 1-2 (1986) s. 114.

- Seçmeli duyuru hizmeti,
- Bibliyografik tarama,
- Güncel sorunlara yönelik araştırma ve tarama yaparak hazır bilgi bulundurma olarak sıralanabilir.

Bu hizmetler verilirken, araştırmacıların ilgi alanları, çalışmanın hangi amaçla yapıldığı saptanmalı, araştırmanın aşamaları araştırmacıyla sürekli diyalog içerisinde bulunularak yakından takip edilmelidir. Çünkü, çalışmanın belli bir aşamasında gerekli olan bir bilgi, başka bir aşamada gerekli olmayabilir. Ayrıca kütüphaneci, araştırmacıya konusuyla ilgili gereksinim duyduğu ya da duyacağı yeni çıkan yayınlar konusunda sürekli haberdar etmelidir.

Araştırma yapan bir akademisyen belli bir alanda uzmanlaşmış kişidir. Ayrıca akademisyen araştırma yaptığı alana çok zaman ayırabilmektedir ki, kütüphaneci bunu akademisyen kadar yapamaz. Herhangi bir alanda araştırma yapan kişi, bir kütüphaneciden ya da meslektaşından daha fazla bilgi birikimine sahiptir. Bundan dolayı biz ne tür hizmet sunarsak sunalım, araştırmacılara sürekli olarak kendi araştırmalarını yapma ortamları hazırlanmalı ve yeni literatürü incelemeleri sağlanmalıdır. Kütüphaneciler enformasyon hizmetlerini sağlarken bütün sorumlulukları üzerlerine alamazlar, ancak gerekli ortamı yaratabilirler. Bu etkenlerden dolayı:

"Kütüphanecilik hizmetlerinin sınırlarının ve kapsamalarının belirlenmesine yönelik çabalarda günümüzde henüz istenilen sonuç elde edilememiştir. Kütüphane, hizmet sunduğu yüksekokul veya üniversite içinde özgün bir görev ve sorumluluk üstlendiğinden sürekli olarak değişik güçlerin baskısı altındadır. Kütüphaneciler ise, değişik zamanlarda ve değişik derecelerde araştırma ve öğretim görevi yapan bir kişi gibi kullanıcılarına hizmet sunarlar ve hizmetleri organize ederler. Bundan dolayı dünyanın değişik yörelerindeki akademik kütüphanecilerin tanımlanmasında araştırma hizmetlerindeki işlevleri önemli belirleyicidir⁴."

Üniversite kütüphanelerinde enformasyon hizmetlerinin verilebilmesi için Danışma Merkezlerinin ve Enformasyon Servislerinin kurulması gerekir. Ancak kurulacak enformasyon servisleri, okuyucu ve literatürün zenginliği arasında bir zorlayıcı olmamalı, daha çok, araştırmacının literatürü kullanmasında bir araç olmalıdır. Bununla birlikte bilim adamları kütüphane servislerini yerel servis olarak görmekte ve bir enformasyon servisinin meslektaş ve bilim adamlarının kendi aktivitelerinin oluşturduğunu düşünmektedirler.

Hizmetlerin sunulmasında ve enformasyon servislerinin oluşturulmasında gözönünde bulundurulması gereken iki etken vardır ki, bunlar yoğun yayın artışı ve bilginin elektronik ortama kaydedilmesidir. Bunlar gözetilmeden verilecek hizmetler ve oluşturulacak enformasyon servisleri, üniversite kütüphanelerinin bilimsel çalışmaya olan katkısını azaltacaktır.

A+G sonucu ortaya çıkan bilgi patlaması, yayın hayatını da etkilemiş, bilimsel ve teknik raporların, kitapların, mikroformların, abstraktların, bibliyografyaların sayılarında büyük artışlara neden olmuştur. Yayın hayatındaki gelişmelerin durumu daha 1965 yılında şu şekilde dile getirilmiştir.

"1965 yılında, sadece bilimsel ve teknik belge olarak her 24 saatte 20 milyon kelime basılmaktadır. Günde 8 saat ve 1000 kelime okuyabilen bir okuyucunun, 24 saatte basılan

⁴ Robert P. Holley. "Academic Librarianship: Intersection of Multiple Worlds" *Journal of Library Administration*. 9:3 (1988) s. 117.

bu belgeleri okuyabilmesi için de beş buçuk yıla gerek vardır⁵."

Yayınların her on yılda bir ikiye katlandığı dikkate alınırsa, günümüzde durumun ne dereceye ulaşmış olduğunu tahmin etmek güç olmasa gerekir. Bu gelişmeler ışığında bakıldığında, bilim adamının kendi ilgi alanında çıkmış bütün yayınları okuyamayacağı açıkça ortadadır. Ayrıca günümüzde bilimler birçok dallara ayrılmış olmakla birlikte, birbirleriyle sürekli etkileşim halindedir ve birinde meydana gelen gelişme diğerini de etkilemektedir. Bundan dolayı, bilim adamlarının kendi konularının yanında, ilgili oldukları diğer alanlardaki gelişmeleri de yakından izlemeleri bir zorunluluktur. Ayrıca bilimsel alandaki hızlı gelişim, bilginin güncelliğinin çok çabuk ortadan kalkmasına neden olabilmektedir. Bütün bu gelişmeler araştırmacıya sunulacak bilgi hizmetlerinin kapsamını, niteliğini ve güncelliğini daha da önemli hale getirmektedir.

Yayın artışı, kütüphaneleri, kullanıcıların bilgi isteklerini tek başlarına karşılayamaz duruma getirmiş, bunun sonucu olarak da, kütüphaneler arası işbirliği bir zorunluluk haline gelmiştir. Artık kütüphaneler bir sistemin ya da bir bilgi ağının parçası olmak durumundadır.

Bilginin elektronik ortama kaydedilmesi ve her alanda büyük artışlar göstermesi, enformasyon hizmetlerinin sunulmasında ve enformasyon servislerinin oluşturulmasında gözönünde bulundurulması gereken bir başka etkidir. Üniversite kütüphaneleri de kullanıcıların bilgi gereksinimlerini sağlayabilmek için, elektronik ortamdaki bilgiye erişmek ve bu amaçla da enformasyon teknolojilerini kullanmak zorundadırlar. Bununla birlikte günümüzde bilim adamları bağımsız elektronik araştırma sistemleri geliştirmekte ve bu sistemler üniversite kütüphane sistemine çok az referans göstermektedir. Kütüphanelerin bu tür elektronik araştırma sistemlerinden yararlanmaları, bilimsel bilgiye erişim açısından büyük önem taşımaktadır. Elektronik ortama kayıtlı bilgi sistemleriyle çalışabilen bilim adamları, bilimsel alandaki gelişmeler ışığında kendi konularında evrensel tartışma olanakları bulabilmektedir. Teknolojiden ve bilgi sistemlerinden daha az yararlanan bilim adamları ise, kendi kurumları bu ortamı yaratmadığından kendileri yaratmaya çalışmakta, ancak yeterince başarılı olamadığından bilimsel çalışmalarını gerektiğince izleyememektedir⁶.

Mikrobilgisayar alanındaki gelişmeler ise, tele haberleşmeyi, uzak sistemlere hakim olmayı ve bilgisayar ortamına aktarılmış bilgiye anında erişimi sağladığı gibi, bu çerçevede araştırma yapma olanağı da vermektedir. Artık günümüzde birçok veri tabanı seçmeli bilgi duyurusu hizmeti sunmaktadır. Gelecek yılların en önemli sorusu "Nerede ve kiminle çalışıyorsun? ve Hangi veri tabanına erişebildin olacaktır?"

Elektronik enformasyonun genişlemesi belki de en fazla CD-ROM alanında görülmektedir. Yayıncılar bazı yeni kitapları, abstraktları, ansiklopedileri, standard kaynak çalışmalarını, başvuru kaynaklarını CD-ROM ortamında üretmeye başlamışlardır. CD-ROM teknolojisi, enformasyon sistemleri ve bilgi ağlarından yararlanamayan fakat elektronik ortamdaki bilgiye erişmek isteyen kütüphaneler için büyük yararlar sağlamıştır.

⁵ Lucien Gerardin. *Bilimsel ve Teknik Enformasyon Sistemi: Yapısal Analizle Göstergelerin Tanımı*. Çev. Tevfik Olgun (Ankara: TÜBİTAK/TÜrdok, 1983) s. 1.

⁶ Timothy C. Weiskel. "University Libraries, Integrated Scholarly Information Systems (ISIS), and the Changing Character of Academic Research" *Library Hi Tech*. 6:4 (1988) s. 10-13.

Bütün bu gelişmelere karşın, araştırmacının, boyutları hızla değişen ulusal ve evrensel bilgi birikimine erişmesi; çağdaş görüşleri benimsemek, doğru araç-gereç ve yöntemleri seçmek yanında, sorunun çözümüne süreklilik kazandırmak ve gelişmeler karşısında amaçtan sapmayı önleyici kararlar almakla sağlanabilir.

Üniversite kütüphanelerinin belirtilen bu gelişmeleri yakından izleyebilmesi, hizmetleri çağdaş kütüphanecilik anlayışına göre örgütleyebilmesi için şu konulara büyük önem vermesi gerekmektedir:

- Üniversitenin amaç ve işlevleri sürekli gözden geçirilmeli, üniversitenin bilimsel ve toplumsal sorunlara yönelik çalışmaları yakından izlenmelidir,
- Diğer üniversite kütüphanelerinin deneyimlerinden yararlanılmalıdır,
- Üniversite kütüphanelerinde işletmecilik anlayışı geliştirilmelidir. Çünkü, kütüphanelerin büyük bir bölümü okuyucuların günlük isteklerine karşılık vermenin ağır baskısı altında bulunduğundan, çoğu zaman gerçekçi bir gelişim çizgisi izleyememektedir. Kütüphaneler, geçmiştekenden çok daha fazla bilimsel çalışmalara yönelik hizmet türleri geliştiremezlerse, kütüphanelerin bilimin ilerlemesine yapması gereken katkıyı, sağlamaları olanaklı olmayacaktır,
- Kütüphaneci bilim dalları arasındaki gelişmeleri ve ilişkileri iyi kavramalı, araştırma yöntemleri konusunda bilgi sahibi olmalıdır,
- Bazı bilim dallarında meydana gelen yayın artışı diğer alanlara oranla daha fazla olduğundan, yayın seçiminde bu etken göz önünde bulundurulmalıdır,
- Bütün bu işlemleri yerine getirebilmek için de, üniversitelerde yönetici, araştırmacı, öğretim üyeleri ve öğrenciler ile kütüphanecilerden oluşan bir komite oluşturulmalıdır. Komite, üniversitedeki bilim dallarına uygun olarak, mümkün olduğu kadar geniş şekilde temsil edilmeli, aynı zamanda üyelerin anlamlı katılımlarına izin verecek kadar küçük olmalıdır. Bunun temsili niteliğinin geniş olması, işlevselliğin artırılmasında önemli rol oynayabilir. Geniş bir üniversitede bir çok konu ve bilim dalı vardır. Komitede küçük bir grubun yer alması çok az temsili nitelikte olması tehlikesini beraberinde getirir.

Üniversite kütüphanelerinde enformasyon hizmetlerini sunacak, enformasyon servislerini kuracak ve kütüphane politikasını oluşturacak en büyük güç ise hiç kuşkusuz kütüphanecilerdir. Belirtilen bu işlemlerin gerçekleştirilebilmesi için üniversite kütüphanelerinde, sistem analizcileri, programcılar, referans ve konu uzmanlarının görev yapması gerekir. Bu kişilerin taşınması gereken özellikler ise:

- Kendi alanlarındaki gelişmelerle birlikte, diğer alanlardaki gelişmeleri yakından izlemeleri,
- Enformasyon teknolojilerini iyi tanıyıp, kütüphane hizmetlerinde uygulayabilmeleri,
- Geniş bir kültüre ve iyi yabancı dil bilgisine sahip olmaları, ve
- Enformasyon sistemlerini, bilgi ağlarını, veri tabanlarını ve diğer kütüphaneleri yeterince tanımaları gerekmektedir.

Türkiye'de Üniversiteler

Türk eğitim tarihi incelendiğinde, yükseköğretim alanındaki çalışmalar Selçuklularda Medrese öğretimiyle başlar ve Osmanlı Dönemi'nde devam eder. Osmanlı Dönemi'ndeki Fatih ve Süleymaniye külliyesi o dönemde en gelişmiş yükseköğretim kurumlarıdır. Ayrıca sarayın gereksinim duyduğu nitelikli insan gücünün yetiştirilmesi amacıyla 1421 yılından itibaren değişik zamanlarda Osmanlı Sarayları'nda Enderun Mektepleri ve Enderun-u Hümayunlar gibi

yükseköğretim kurumları açılmıştır⁷.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çökmeye başlaması, aynı zamanda çöküşün önlenmesini sağlamak amacıyla yeni arayışların da başlangıcı olmuştur. Bu arayışların en büyük özelliği, Osmanlıyı askeri alanda yenilgiye uğratan ve ekonomik çöküşüne neden olan batıyla ciddi olarak ilgilenmesi, bir başka deyişle, batıya yönünü çevirmesidir. Araştırmaların odak noktalarından birisini eğitim-öğretim alanındaki gelişmeler oluşturmuş ve işlevsiz kalan medreseler yerine yeni yükseköğretim kurumları oluşturulması düşüncesi gelişmiştir. Bir zorunluluk olarak da yükseköğretim alanındaki ilk girişimler askeri alanda başlamış ve 1773 yılında İstanbul'da Denizcilik Mühendisliği Askeri Okulu ve 1789-1795 yılları arasında da Kara Kuvvetlerine bağlı olarak askeri mühendislik okulu açılmıştır. 1838 yılında ise Tıbbiye-i Şahane açılmıştır⁸. Açılan bu yükseköğretim kurumlarının özelliği, bilimsel çalışmalardan ziyade, teknik ve uygulamalı alanlarda çalışmalarda bulunacak bir yapıya sahip olmasıdır.

Türk eğitim ve bilim yaşamında gerçek anlamdaki çağdaş girişimlerin 1846 yılında başladığı görülmektedir. Bu tarihte Muvakkat Maarif Meclisi(Geçici Eğitim Komisyonu) Darülfünun açmaya karar verir. Ancak 1863 yılında açılabilen Darülfünun, 1865 yılında çıkan bir yangın sonucu kapanmak zorunda kalır. 1870 yılında Darülfünun-u Osmanî, 1900 yılında Darülfünun-u Şahane ve 1908 yılında tekrar Darülfünun-u Osmanî adıyla açılan bu kurumlar, eğitim ve bilim alanında bazı gelişmeler kaydetmekle birlikte varlıklarını koruyamamışlardır⁹.

Darülfünunun bilimsel bir kimlik kazanması yönündeki önemli girişimlerden biri, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde kabul edilen Darülfünun-u Osmanî Nizamnamesidir. 1919 yılında kabul edilen bu nizamnameyle Darülfünuna: "İlmi Muhtariyet" (bilimsel özerklik), "Fikri Muhtariyet" (fikir özgürlüğü) ve "Mali Hususta Hukukî Mahsusat" (mali konularda özel kurallara tabi olma) verilmiştir. Ayrıca Nizamname, Darülfünunu, yükseköğretimin gelişmesine yönelik çalışmalar yapacak bir bilimsel kurum olarak tanımlamakta ve bilimsel özerkliğe sahip olduğu belirtilmektedir¹⁰. 1924 yılında ise, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim politikası çerçevesinde, Darülfünunun ismi İstanbul Darülfünunu olarak değiştirilmiş ve 493 sayılı ek yasayla tüzel kişilik tanınmıştır.

1933 yılına kadar statüsünü koruyan İstanbul Darülfünunu Türkiye Cumhuriyeti'nin hazırlamış olduğu devrimlerin yürütülmesine yardımcı olmadığı, reformlara karşı çıktığı, ciddi bilimsel ve özgün çalışmalar yapmadığı, Türk Dili ve Türk Tarihi konularındaki çalışmalara ilgisiz kaldığı gerekçesiyle kapatılmıştır. Ayrıca bu tür eleştirileri sadece Cumhuriyet Yöneticileri

⁷ Ayşe Füsün Öksüzöğlü. Osmanlılar'da Divân-ı Hümayûn Üyelerinin Eğitim ve Öğretim Durumları (1453-1566), (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1986) 60-70. (Yayımlanmamış Doktora Tezi)

⁸ Aydın Sayılı. "Bilim, Kültür ve Uygarlık Açısından Tarihimiz" Türk Bilim Politikası 1983-2003. (Ankara: Devlet Bakanlığı, 1983) s. 17-20.

⁹ Hüseyin Korkut. Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları. (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fak., 1984) s. 10-12.

¹⁰ Nurkut İnan. "Üniversite ve Yükseköğretim Kavranı Açısından Türkiye'deki Gelişmeler". Yüksek Öğretimde Değişmeler (Ankara: Türk Eğitim Derneği, 1988) s. 22.

yapmamış, bilimsel çevreler de aynı eleştirileri yöneltmişlerdir. 1932 yılında, yükseköğretim alanındaki sorunları saptayıp, çözüm yolları önermesi amacıyla Türkiye'ye davet edilen İsviçreli Profesör Albert Malche hazırlamış olduğu raporda sorunları şu şekilde dile getirmektedir:

- 1- Yükseköğretim içindeki akademik kurumlar arasında bilimsel ilişki bulunmamaktadır,
- 2- Bazı fakülteler yalnız öğretimle ilgilenerek meslek okulu görünümünden kurtulamamaktadır,
- 3- Bilimsel araştırma yapılmamaktadır,
- 4- Bilim adamlarının üniversite dışındaki görevleri çoktur,
- 5- Bilimsel eser verilmemektedir,
- 6- Öğretim üyesi öğrenci ilişkileri dersane içinde kalmaktadır,
- 7- Dersler belli kitapların sayfalarına bağlı olarak izlenmektedir,
- 8- Seminerler yetersizdir,
- 9- Ülke sorunlarına eğilmeyen daha çok kuramsal kalan bir öğretim şekline ağırlık verilmektedir¹¹."

İstanbul Darülfünunu'nun 31 Temmuz 1933'te kapatılmasından sonra 1 Ağustos 1933 tarihinde İstanbul Üniversitesi kurulmuştur. İstanbul Üniversitesi'nin görevleri: Bilgi sahalarında araştırmalar yapmak, milli kültürü ve yüksek bilgiyi genişletmeye ve yaymaya çalışmak olarak tanımlanmaktadır. Bu tarihten itibaren özellikle Almanya'dan gelen 50 kadar profesörün büyük katkısıyla, üniversitenin bilimsel ve eğitim-öğretim alanındaki çalışmalarında önemli gelişmeler olmuş ve üniversite, toplumdaki gerçek kimliğini kazanmaya başlamıştır. Ancak Alman Profesörlerin savaş sonrasında ülkelerine geri gönmeye başlaması sonucu, bu atılımlara süreklilik kazandırılmamıştır.

Üniversitelerin çalışmaları ve örgütlenmelerine yönelik önemli girişimlerden biri de 1946 yılında yapılmıştır. Bu tarihte, özellikle hükümet üyeleri, üniversitelerin yeterli olgunluğa eriştiğini, bu nedenle de, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan üniversitelerin özerk bir yapıya kavuşması gerektiğini dile getirmişler ve öğretim üyelerinden oluşan bir komisyona üniversite yasa tasarısı hazırlatmışlardır. Ancak hazırlanan yasa tasarısı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından beğenilmemiş ve Talim Terbiye Dairesi'ne yeni bir tasarı hazırlattırılmıştır¹². Daha sonra yasalara yürürlüğe giren bu tasarıda, üniversitenin organları, görev ve sorumlulukları ayrıntılı biçimde ele alınmakta ve bilimsel çalışmalar konusunda şunlar söylenmektedir:

"Memleketi ilgilendirenler başta olmak üzere bütün bilim ve teknik meseleleri çözmek için bilimleri genişletip derinleştirecek inceleme ve araştırmalar yapmak, bu çalışmalarda, ilgili milli bilim ve araştırma kurumları ile yabancı veya uluslararası benzer kurumlarla işbirliği etmektir¹³."

1960 yılında 115 ve 119, 1973 yılında da 1750 sayılı yasalarla üniversitelerde yeni düzenlemeler yapılmış, üniversitelerin organları, görev ve sorumlulukları daha ayrıntılı biçimde tanımlanmıştır. Yasalarda üniversitelerin bilimsel çalışmalardaki işlevleri tanımlanırken, 1946

¹¹ Üniversiteler Yılığ. (Ankara: Üniversitelerarası Kurul Genel Sekreterliği, 1977) s. 4-5.

¹² Ernest Hirsch. Dünya Üniversiteleri ve Türk Üniversitelerinin Gelişimi (Ankara:Ankara Üniversitesi, 1950) s. 809-812.

¹³ Üniversiteler Kanunu. Kanun No: 4936, T.C. Resmî Gazete, (18 Haziran 1946) Sayı: 6336.

yılında kabul edilen 4936 sayılı Kanunda dile getirilenlerin tekrarlandığı görülmektedir. Ayrıca üniversitelere 1946 yılında kazandırılan özerk yapı, 1961 yılında kabul edilen Anayasayla, anayasa güvencesi altına alınmıştır.

Üniversitelerle ilgili önemli değişikliklerden biri de, 1981 yılında kabul edilen 2547 sayılı yasayla gerçekleştirilmiştir. Yasanın kabulünden sonra kanun hakkında olumsuz görüşler ileri sürülmüş, yasanın üniversitelerin eğitim-öğretim ve araştırma çalışmalarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmiştir. Bunun yanında yasanın kabulünden sonra kurulan YÖK Başkanlığına atanan Prof. Dr. İhsan Doğramacı, 1981 öncesi üniversitelerdeki durumu olumsuz yönde eleştirdikten sonra yasanın amacını şu şekilde dile getirmektedir:

"Yükseköğretimde yapılan yeni düzenlemenin başlıca amacı, yükseköğretim çağında bulunan gençlerimizin eğitime tahsis edilen bütün kaynakların kullanımını koordine etmektir. Böyle bir koordinasyonla, kaynakların verimli bir şekilde kullanılması, etkili bir işbölümü ve yardımlaşma, dublikasyonun önlenmesi, yükseköğretim hizmetlerinin yurt çapında dengeli dağılımının sağlanması yükseköğretim yatırımlarının planlanması v.b. amaçlanmaktadır. Bu alanda etkili bir koordinasyonun, Yükseköğretim Kurulu gibi bir kuruluşun varlığına bağlı olduğu açıktır¹⁴."

2547 sayılı Üniversiteler Kanunu'nda diğer üniversite yasalarında olduğu gibi araştırma konusuna yer verilmiş ve şunlar söylenmiştir:

"Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal alanda gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır¹⁵."

Günümüzde, üniversiteler yeni bir yapılanma geçirmekte ve yeni üniversiteler açılması yönünde girişimlerde bulunmaktadır.

Türkiye'deki yükseköğretim kurumları, yasal ve yapılanma açısından bu gelişmeleri gösterirken, birçok sorunu da beraberinde getirmiştir. Üniversitelerle ilgili düzenlemelerin yapıldığı tarihlere bakıldığında, hepsinin Türkiye'de toplumsal alanda büyük değişimlerin yaşandığı dönemlere rastladığı görülmektedir. Bu toplumsal değişimler sırasında, üniversiteler de Türkiye'deki değişikliğe paralel olarak yeni baştan şekillendirilmiştir. Ancak, bu değişiklikler sırasında, sorunları saptaması gereken, sorunlara yönelik çözüm yolları önermesi gereken üniversiteler bu tartışmaların dışında bırakılmış, sadece yapılan düzenlemeleri uygulamakla karşı karşıya bırakılmıştır. 1946 yılında farklı bir uygulamaya gidilmek istenmiş, üniversite öğretim üyelerinden oluşan komisyona yasa tasarısı hazırlattırılmış da, ne yazık ki hazırlanan tasarı Milli Eğitim Bakanlığı tarafından beğenilmemiş, yine yönetimin düşünceleri doğrultusunda bir yasa tasarısı hazırlanmıştır. Ayrıca hazırlanan yasalar, Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal rejim ne olursa olsun, yasayı yapan güç hangi siyasal görüşe sahip olursa olsun, tüm yasa metinleri gititkçe daha ayrıntılı hale gelmiş, daha ideolojik bir içeriğe sahip olmuş, ancak evrensel bir nitelik kazanamamıştır.

¹⁴ Kasım 1981- Kasım 1988 Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler, (Ankara: 1988) s. 1-2.

¹⁵ "Yükseköğretim Kanunu," Kanun No. 2547, T.C. Resmî Gazete, (7 Kasım 1981) sayı: 17506.

ÖĞRETİM ELEMANLARININ ÜNİVERSİTELERE GÖRE DAĞILIMI¹⁶

ÜNİVERSİTE ADI	PROF.	DOÇ.	YRD. DOÇ.	ÖĞR. GÖR.	OKUT. İZEM.	ARAŞ. GÖR.	TOP.	ÖĞR. SAYISI	ÖLEKİ*
Akdeniz Ü. (1962)	54	26	84	153	64	204	585	8304	14.2
Anadolu Ü. (1973)	104	80	184	174	127	408	1077	12018	13.9
Ankara Ü. (1960)	551	151	310	130	342	1307	2809	30725	10.9
Atatürk Ü. (1951)	120	51	143	157	156	310	1145	15035	13.1
Bilkent Ü. (1960)	19	15	40	63	120	59	356	4374	12.2
Bilgi Ü. (1971)	99	60	34	112	60	135	500	7040	15.2
Cumhuriyet Ü. (1974)	35	21	64	64	144	200	506	5917	10.1
Çukurova Ü. (1973)	140	62	117	170	118	390	1001	11743	11.7
Dicle Ü. (1973)	34	16	86	99	75	368	600	7211	11.6
Dokuz Eylül Ü. (1962)	110	128	164	343	179	460	1204	23090	10.6
Ege Ü. (1955)	356	122	145	110	173	501	1815	17539	9.6
Erciyes Ü. (1970)	42	48	65	68	90	235	600	7466	12.3
Fatih Ü. (1975)	38	36	94	54	77	214	513	5976	11.6
Gazi Ü. (1962)	172	99	280	641	142	634	1908	31885	16.2
Gaziantep Ü. (1967)	6	10	18	58	35	42	175	3111	19.0
Hacettepe Ü. (1947)	428	191	196	385	241	1048	2471	23125	9.1
İstanbul Ü. (1975)	19	12	45	41	61	100	281	4222	15.0
İstanbul Ü. (1933)	879	238	231	142	240	1304	3034	40050	13.2
İTÜ (1944)	279	119	205	231	143	787	1684	17595	10.3
KEİÜ (1953)	65	80	94	135	71	342	787	11862	15.0
Marmara Ü. (1962)	166	154	192	304	213	430	1528	18992	12.3
M. Sıhhiye Ü. (1961)	61	71	67	66	34	114	415	3481	8.3
Orta Doğu Ü. (1975)	68	30	59	107	65	232	561	8590	15.3
ÖZÜÜ (1959)	167	144	200	102	259	821	1708	10422	9.6
Selçuk Ü. (1975)	86	51	144	270	119	365	1037	10059	16.1
Sakarya Ü. (1962)	39	24	48	115	61	203	490	11938	24.4
Sisli Ü. (1975)	146	76	105	184	128	410	1051	18291	17.0
Yıldırım Ü. (1962)	119	52	105	85	103	323	789	14560	18.5
Y. Yılı Ü. (1962)	8	1	14	26	44	122	219	2157	9.8
TOPLAM	4433	2181	3555	4651	3666	12081	31190	400909	13.1

Tablo 1

* ÖEÖ: Öğretim elemanının öğrenciye oranı

¹⁶ 1989-1990 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri. (Ankara: ÖSYM, 1990)

Not: Çalışmada Türkiye'deki üniversitelerle ilgili bütün istatistik veriler anılan kaynaktan alınmıştır.

Üniversitelerin bu tarihsel gelişiminde dikkati çeken bir konu da, yasal düzenlemelerin yapıldığı her dönemde üniversite sayılarında sürekli artışlar meydana gelmesidir. Üniversite sayısı 1960 yılındaki düzenlemeden sonra 4'den 9'a, 1973 yılındaki düzenlemeden sonra 19'a ve 1981 yılındaki düzenlemeden sonra da 29'a çıkmıştır. Üniversite sayısındaki bu artışlar, ülkenin bilim boyutunun genişletilmesi ve yüksek öğretimin yaygınlaştırılması açısından, düşünce olarak olumlu bir girişimdir. Ancak bu olumlu girişimler uygulamaya aynı derecede yansıtılamamıştır. Üniversitelerin büyük bir çoğunluğunda, bilimsel çalışmaları gerçekleştirecek, yüksek öğretimi çağdaş seviyeye çıkartacak altyapı koşulları (öğretim üyesi, teknisyen, laboratuvar, kütüphane v.b.) henüz yeterince sağlanamamıştır.

Üniversitelerin temel işlevleri olan, bilimsel araştırmalarla, eğitim-öğretimin gerçekleştirilmesinde en belirleyici rolü insan faktörü oynamaktadır. Özellikle bilimsel çalışmalarda bunun önemi daha fazladır. Çünkü her insan bilimsel araştırmacı olamaz. Bilim adamının, bir hipotezi irdeleyerek ve çeşitli kaynakları özümseyerek onları sentezleyecek ve bu birikime dayanarak deneysel bir çalışmayı planlayıp uygulayacak yeterliliğe sahip olması gerekir.

Türkiye'deki üniversitelerde bulunan öğretim elemanlarının sayıları, üniversitelere göre dağılımı ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayıları Tablo 1'de verilmiştir. 1989-1990 öğretim yılı itibariyle üniversitelerde toplam 31190 öğretim elemanı ve 406969 öğrenci* bulunmaktadır. Ortalama öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 13.05'tir. Ancak bu oran, kuruluşu eskilere dayanan ve Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde bulunan üniversitelerde düşmekte iken, yeni kurulan üniversitelerle (2547 sayılı yasadan sonra) taşra üniversitelerinin (Ankara, İstanbul ve İzmir illeri dışında) büyük bölümünde artmaktadır. Örneğin öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı İTÜ' de (1944) 10.3, Ankara Üniversitesi'nde (1946) 10.9, Ege Üniversitesi'nde (1955) 9.6 ve Hacettepe Üniversite'nde 9.3 iken, Gazi Üniversitesin'de (1982) 16.2, Yıldız Üniversitesi'nde (1982) 18.5, Trakya Üniversitesi'nde (1982) 24.2, Uludağ Üniversitesi'nde (1975) 17.6'dır. Ancak bu oran yeni kurulan üniversitelerden Bilkent'te 12.2'ye ve Marmara Üniversitesi'nde de 12.3'e düşebilmektedir.

Üniversitelerdeki bilimsel çalışmaların yapılmasında, geleceğin bilim adamlarının yetiştirilmesinde ve eğitim-öğretimin yürütülmesinde büyük sorumluluklar taşıyan ve bu konularda her türlü formasyonu kazanmış olması beklenen öğretim üyelerine (profesör, doçent ve yardımcı doçent) göre bir değerlendirme yapıldığında daha ilginç sonuçlar çıkmaktadır.

ÖĞRETİM ÜYELERİNİN ÜNİVERSİTELERE GÖRE DAĞILIMI

	Öniv. Say.	Öğrenci Say.	Prof. Say.	Doç. Say.	Y. Doç. Say.	Prof. Baş. Düş. Öğr.	Doç. Baş. Düş. Öğr.	Y. Doç. Baş. Düş. Öğr.
Toplam ve Türkiye Ort.	29	406969	4433	2181	3547	91.8	186.6	114.7
2547 Sayılı Yasadan Önce Kurulan Üniv.	19	284138 (%69.8)	3679 (%82.9)	1593 (%73.1)	2531 (%71.3)	77.2	178.3	112.3
2547 Sayılı Yasadan Sonra Kurulan Üniv.	10	122831 (%30.2)	754 (%17.1)	588 (%26.9)	1016 (%28.6)	162.9	208.8	120.9

Tablo 2

* Çalışmamız boyunca Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi değerlendirmeye alınmamıştır.

Tablo 2'de görüldüğü gibi Türkiye'deki Üniversitelerde toplam 4433 profesör vardır. Bunların 3679'u (%82.9) 2547 sayılı yasadan önce kurulan üniversitelerde, 754'ü (%17.1) ise yeni kurulan üniversitelerde yer almaktadır. Öğrenci sayısına göre bir değerlendirme yapıldığında, üniversitelerde ortalama bir profesöre 91.8 öğrenci düşerken, 2547 sayılı yasadan önce kurulan üniversitelerde bu sayı 77.2'ye düşmekte, sonra kurulan üniversitelerde 162.9'a çıkmaktadır.

Doçentlerin üniversitelere ve öğrencilere dağılımında da benzer sonuçlarla karşılaşmaktadır. Türkiye'de bir doçente ortalama 186.6 öğrenci düşerken, bu sayı 2547 sayılı yasadan önce kurulan üniversitelerde 178.3'e düşmekte, daha sonra kurulan üniversitelerde 208.8'e çıkmaktadır.

Üniversitelerde öğretim üyesi açısından en dengeli dağılım yardımcı doçentlerin istihdamında görülmektedir. Türkiye'de bir yardımcı doçente ortalama 114.7 öğrenci düşerken, bu sayı 2547 sayılı yasadan önce kurulan üniversitelerde 112.3 ve yeni kurulan üniversitelerde ise 120.9'dur. Görüldüğü gibi yardımcı doçent açısından eski üniversitelerle, yeni kurulan üniversiteler arasında bir denge bulunmaktadır. Ancak bu denge, yeni kurulan üniversitelerde, profesör ve doçent azlığı nedeniyle ortadan kalkmakta, yardımcı doçentler daha fazla öğrenci ile ilgilenmek zorunda kalmaktadır.

Yetişmiş öğretim üyesi sıkıntısı, sadece yeni kurulan üniversitelere özgü bir sorun değildir. Ankara, İstanbul ve İzmir illerindeki üniversitelerle, taşra üniversiteleri arasında da benzer sorunlar bulunmaktadır.

ÖĞRETİM ÜYELERİNİN İLLERE GÖRE DAĞILIMI

	Üniv. Say.	Prof. Say.	Doç. Say.	Y. Doç. Say.	Öğrenci Say.	Prof. Baş. Düş. Öğr.	Doç. Baş. Düş. Öğr.	Y. Doç. Baş. Düş. Öğr.
Toplamı ve Türkiye Ort.	29	4433	2181	3547	406969	91.8	186.6	114.6
İstanbul, Ankara ve İzmir illerindeki Üniv.	13 (% 45)	3425 (% 77.2)	1549 (% 71)	2177 (% 61.3)	250243 (% 61.5)	73.6	161.5	114.9
Taşra Üniv.	16 (% 55)	1008 (% 22.8)	632 (% 29.0)	1170 (% 33.7)	156726 (% 38.5)	155.5	247.9	114.4

Tablo 3

Tablo 3'te görüldüğü gibi toplam 4433 profesörün 3425'i (%77.2) İstanbul, Ankara ve İzmir illerindeki üniversitelerde, 1008'i (%22.8) ise diğer taşra illerindeki üniversitelerde bulunmaktadır. Üç ilimizdeki üniversitelerde profesör başına 73.06 öğrenci düşerken, diğer taşra illerindeki üniversitelerde bu sayı 155.5'tir.

Doçentlerin dağılımı, profesörlere göre biraz dengeli olmakla birlikte aynı sorunla karşılaşmaktadır. Üniversitelerdeki 2181 doçentten 1549'u (% 71) Ankara, İstanbul ve İzmir illerindeki üniversitelerde, 632'si (% 29) ise diğer illerdeki üniversitelerde yer almaktadır. Doçent başına düşen öğrenci sayısı, üç illdeki üniversitelerde ortalama 161.5 iken, diğer illerdeki üniversitelerde 247.9'dur.

Yardımcı doçentlerin illere göre dağılımında ise, bir dengenin olduğu görülmektedir.

Üniversitelerdeki 3547 yardımcı doçentin 2177'si (%61.3) Ankara, İstanbul ve İzmir illerindeki üniversitelerde, 1370'i (% 38.7) ise taşra üniversitelerinde yer almaktadır. Üç ildeki üniversitelerde yardımcı doçent başına 114.9 öğrenci düşerken, taşra üniversitelerinde de 114.4 öğrenci düşmektedir.

Ancak profesör ve doçentlerin büyük bir çoğunluğunun Ankara, "İstanbul ve İzmir illerindeki üniversitelerde yer alması yeni bir sorun değildir. YÖK tarafından hazırlanan bir kaynakta da belirtildiği gibi¹⁷ 1980-1981 yılında profesörlerin % 90'ı ve doçentlerin % 82'si Ankara, İstanbul ve İzmir illerindeki üniversitelerde görev yapmaktaydı.

Görüldüğü gibi, Türkiye'de öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğu, kuruluşu eskilere dayanan ve Ankara, İstanbul ve İzmir illerinde bulunan üniversitelerde görev yapmaktadır. Türkiye koşullarında diğer üniversitelere göre öğretim üyeleri açısından daha iyi durumdaki bu üniversiteler bile, acaba temel işlevleri olan bilimsel çalışmalarla, yüksek öğretimi çağdaş niteliğe çıkaracak niteliğe sahip midir? Örneğin bilimsel ve teknik alanda büyük gelişmeler göstermiş, yükseköğretim kurumlarını her açıdan bu çalışmaları destekleyecek düzeye çıkarmış, Japonya'nın üniversiteleri ile, Türk üniversiteleri arasında öğretim üyesi açısından ne tür farklılıklar bulunmaktadır? Türkiye'de öğretim üyesi açısından daha gelişmiş durumdaki üniversitelerle Japon üniversitelerinin karşılaştırdığımızda (tablo'4,5) aralarında büyük farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de bir öğretim üyesi (prof., Doçent, yard. doçent) 30 ile 40

BAZI TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDE ÖĞRETİM ÜYESİ BAŞINA DÜŞEN LİSANS VE LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SAYISI

	Öğr.Üye Sayısı	Lisans Öğr.Say.	Öğr.Üy. Baş.Düş. L.Öğr.	L.Üstü Öğr.Say	Öğr.Üy. Baş.Düş. L.Ü.Öğr.
ANKARA Ü.	1024	30725	30.0	2726	2.6
BOĞAZIÇI Ü.	193	7646	39.6	1170	6.0
EGE Ü.	623	17529	28.1	1350	2.1
H.TEPE Ü.	817	23175	28.3	2043	2.5
İSTANBUL Ü.	1348	40050	29.7	6326	4.6
İTÜ	603	17595	29.1	2778	4.6
ODTÜ	526	16422	31.2	2467	4.6

Tablo 4

¹⁷ Kasım 1981-Kasım 1988 Döneminde Yükseköğretimdeki Gelişmeler. (Ankara; 1988) s. 33.

**BAZI JAPON ÜNİVERSİTELERİNDE ÖĞRETİM ÜYESİ BAŞINA DÜŞEN
LİSANS VE LİSANS ÜSTÜ ÖĞRENCİ SAYISI¹⁸**

		Öğr. Üye. Sayısı	Lisans Öğr. Say.	Öğ. Üy. Baş. Düş. L. Öğr.	L. Üstü Öğr. Say.	Öğr. Üy. Baş. Düş. L. Ü. Öğr.
KYUSHU	U.	2391	10449	4.4	2476	1.0
KYOTO	U.	2440	12219	5.0	3903	1.6
KUMAMOTO	U.	1030	7655	7.4	776	0.7
KOCHI	U.	431	3832	8.8	139	0.3
KOBE	U.	1323	10859	8.2	1428	1.1
HOKKAIDO	U.	2044	10584	5.2	2074	1.0

Tablo 5

Lisans ve 3 ile 5 arasında da lisans üstü öğrenci ile ilgilenmek durumunda iken, Japonya'daki bir öğretim üyesi, 4 ile 18 arası lisans ve en fazla bir lisans üstü öğrenci ile ilgilenmektedir. Bir başka dağılım, Türkiye'deki öğretim üyeleri, Japonya'daki meslektaşlarından 5-6 misli lisans ve 2-3 misli lisansüstü öğrenci ile ilgilenmek durumundadır. Bundan dolayı Türkiye'deki öğretim üyelerinin büyük bir çoğunluğu, zamanının büyük bölümünü ders işlemeye ayırmakta, dünyadaki gelişmeleri yeterince yakından izleyememekte ve istenilen ölçüde bilimsel çalışma yapamamaktadır. Ayrıca yükseköğretimi çağdaş seviyeye çıkaramamakta, dersin içeriğini gelişen koşullara göre yenileyememekte ve her yıl kendini tekrar etmek durumunda kalmaktadır.

Türkiye'deki üniversitelerde bulunan öğretim üyelerinin sayısal yetersizliği yanında niteliği ile ilgili bazı sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar **I. Bilim Teknoloji Şurası**'nda şu şekilde dile getirilmiştir:

"Üniversiteler gerek insan gücü yetiştiren, gerekse araştırma ve geliştirmenin odaklaştığı gruplar olarak, ücretlerin gerilemesinden önemli derecede etkilenmiştir. Ücretler son otuz yılda üçte bire düşerken, öğretim üyeliği mesleği çekiciliğini kaybetmiştir. Bunun önemli bir sonucu olarak öğretim üyesi olmak için istek çok azalmış ve girenlerin niteliğinde düşmüştür¹⁹."

Üniversitelerin görev ve sorumluluklarını etkin bir şekilde gerçekleştirebilmesinde önemli bir işlevi olan etkenlerden biri de üniversitelere ayrılan ödeneklerdir. Bir ülkede bilimsel araştırmalardaki ödeneklerinin değerlendirilmesinde kullanılan kıstas ise, ödeneklerin GSMH içindeki payıdır. Ancak bir ülkenin kendi ayakları üzerinde durabilmesi için bu oranın en az % 2 olması öngörülmektedir. Ayrıca bilimsel çalışmalar için gerekli fonları oluşturabilmek,

¹⁸ Japanese Colleges and Universities 1989. (Tokyo: Maruzen Co., 1990)

¹⁹ I. Bilim-Teknolojisi Şurasında Ortaya Çıkan Öneriler. (Ankara: TÜBİTAK, 1990) s. 2.

laboratuvarları kurabilmek ve gerekli insangücünü istihdam edebilmek için bu bir zorunluluktur.

Türkiye'deki üniversiteler ise, bütçe yönünden de belirlenen bu standartların bir hayli gerisinde kalmaktadır. Tablo 6'da görüldüğü gibi üniversite ödeneklerinin GSMH içindeki payı son on yılda % 0.84'ten yukarıya çıkamamıştır.

ÜNİVERSİTE ÖDENEKLERİNİN 1980-1990 YILLARI ARASINDA GSMH İÇİNDEKİ PAYI²⁰

Yıllar	Bütçe Ödeneği (Milyon TL)	GSMH %
1980	28.7	0.65
1981	46.5	0.71
1982	54.8	0.63
1983	95.5	0.83
1984	118.4	0.64
1985	150.1	0.54
1986	221.1	0.56
1987	321.9	0.55
1988	614.6	0.61
1989	1050.7	0.64
1990	2426.0	0.84

Tablo 6

Türkiye'de son yıllarda 10 yeni üniversite kurulmuş, üniversiteye alınan öğrenci sayısı üç misli artmış, ancak üniversite bütçe ödeneklerinde aynı artış meydana gelmemiştir. Örneğin 1979 yılında öğrenci başına 3.5 milyon TL. ödenek ayrılırken, bu son on yıl içerisinde yarı yarıya azalarak 1.9 milyon TL. ye düşmüştür²¹. Ayrıca Türkiye'de sürekli bir enflasyonist baskının olduğu ve paranın alım gücünün sürekli azaldığı dikkate alınrsa, öğrenci başına düşen ödeneğin miktarındaki azalışın daha fazla olduğu ortaya çıkacaktır.

Türkiye'de üniversitelere ayrılan ödeneklerin yetersizliği, bilim ve teknolojiye dünyada ilk sırada yer alan ülkelerden biri olan Amerikan üniversitelerinin bütçeleriyle karşılaştırıldığında daha somut bir biçimde ortaya çıkmaktadır (Tablo 7-8).

²⁰ Sayılar Katma İdareli Bütçe Kanunlarından alınmıştır.

²¹ Türkiye'de Yükseköğretimin Dünü ve Bugünü. (Ankara: Yükseköğretim Kurulu, 1989) s. 26.

**BAZI AMERİKAN ÜNİVERSİTELERİNDE 1988 YILINDA
ÖĞRENCİ BAŞINA DÜŞEN ÖDENEK MİKTARI²²**

Üniversitenin Adı	Bütçe (Milyon Tl.)	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Başına Düşen Ödenek Miktarı
California Institute of Technology	343.470	1982	173.294.650
Johns Hopkins	1048600	6200	169.129.030
Princeton	396970	6265	63.363.128
Univ. of Chicago	1021850	8606	118.736.920
Yale	631300	10354	60.997.942

Tablo 7

**BAZI TÜRK ÜNİVERSİTELERİNDE 1988 YILINDA
ÖĞRENCİ BAŞINA DÜŞEN ÖDENEK MİKTARI²³**

Üniversitenin Adı	Bütçe (Milyon Tl.)	Öğrenci Sayısı	Öğrenci Başına Düşen Ödenek Miktarı
Ankara Üniversitesi	24743	30115	821.000
Boğaziçi Üniversitesi	6789	6519	1.041.420
Hacettepe Üniversitesi	25011	21582	1.158.880
İstanbul Üniversitesi	40185	35651	1.127.177
ODTÜ	15037	15068	997.942

Tablo 8

Tablo 7'de görüldüğü gibi Amerikan üniversitelerinin bütçeleri arasında da büyük farklılıklar vardır. Ancak en düşük Amerikan Üniversitesinin bütçesi bile, en iyi Türk üniversitesinin bütçesinden 60 misli daha fazladır. Üniversitelerimizin Türkiye'nin bugünkü ekonomik koşulları altında, Amerikan üniversiteleriyle hiç bir şekilde boy ölçüşemeyeceğinin bilincindeyiz. Ancak kendi ekonomik koşullarında bile GSMH'nın % 2'sini bilimsel çalışmalara ayıramayan Türkiye'de, Üniversite sisteminin ayakları üzerine sağlıklı bir şekilde duramayacağını da söylemek durumundayız. Ayrıca üniversite ödeneklerinin büyük bir bölümü personel ödenekleri gibi temel giderlere ayrıldığından, bilimsel çalışmalar için gerekli fonlar oluşturulamamakta,

²² y.a.g.e. s. 26.

²³ "1988 Katma İdareli Bütçe Kanunu" Kanun no. 3427. T.C. Resmi Gazete. (5 Mayıs 1988) Mük. Sayı: 19815

laboratuvarlar kurulamamakta veya yeterince araç gereçle donatılamamaktadır.

Üniversitelerin büyük çoğunluğunda eğitim-öğretimi destekleyici laboratuvarların bile henüz yeterince oluşturulmadığı, yetkililer ve öğretim üyelerince sık sık dile getirilmektedir. Eğitim-öğretimi destekleyecek laboratuvarların bulunmadığı bir üniversitede, bilimsel çalışmaların yapılamayacağı da bir gerçektir.

Türkiye'de çağdaş anlamda üniversitelerin kuruluşundan günümüze kadar yaklaşık 130 yıl geçmiş olmasına rağmen, üniversitelerimizin bu süreç içerisinde yapısal sorunlarını yeterince çözemediği ve evrensel bir nitelik kazanmadığı görülmektedir. Ayrıca üniversitemizde çağdaş bir eğitim için iyi bir araştırma yapılması gerektiği konusu yeterince yerleşmemiştir. Bunun sonucu olarak da, üniversitelerde sağlıklı bir bilim tabanı oluşturulamamış, bilimsel çalışmalar yaygınlaştırılmamış ve süreklilik kazandırılmamıştır.

Bilimsel araştırmaların temelini oluşturması gereken lisansüstü çalışmalar, Türkiye'de henüz gerçek kimliğini kazanabilmiş değildir. Yapılan tezlerin büyük çoğunluğu, bilimsel teknik ya da ülke sorunlarına yönelik alanlardan ziyade, öğrenci veya öğretim üyesinin saptadığı konuda yapılmakta, daha sonra da işlevsellik kazandırılmamaktadır. Ayrıca yapılan pek çok doktora tezi, herhangi bir dış dergide yayınlanma şansına sahip değildir²⁴. Bununla birlikte yapılan çalışmalar kamuoyuna zamanında duyurulamadığından dolayı, üniversitelerde aynı konuda bir çok benzer çalışmalar yapılmaktadır*.

Lisansüstü çalışmalarla ilgili bir başka sorun da üniversitelerin yapısal yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Üniversitelerin birçoğunda öğretim üyesi, laboratuvar v.b. yetersizliği olduğu halde, hepsine yüksek lisans ve doktora yaptırma yetkisi verilmiş ve bu amaçla enstitüler kurulmuştur. Anlaşılan, bu konuda bizzat Devlet de kaygılı durumdadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı'na hazırlık olması amacıyla yayınlanan **Bilim-Araştırma Teknoloji Ana Planı**'nda yer alan şu görüşler, bu açıdan büyük önem taşımaktadır:

"2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ile yüksek lisans ve doktora yaptırma yetkisi fen ve sosyal bilimler enstitülerine verilmiştir. Fakat bu enstitülere başvurular yine kendi mezunları olup, dışa açılmayan kapalı devre oluşturmakta, neticede aynı üniversitede öğretim üyesi olarak kalmayı yeğlemektedir. Bu birikimi ülke çapında dağıtmak için 2547 sayılı yasa ile getirilmeye çalışılan zorlama ise yarardan çok zarar getirmiştir. Ülkede sınırlı sayıda olan öğretim elemanı ile üniversite sayısını 28'e çıkarmak birinci hata, bunların hepsine lisansüstü eğitim yaptırma yetkisi vermek ikinci bir hata olmuştur. Üniversitelerimizde araştırma yapan elemanların azlığı göz önünde bulundurularak, bu elemanların belirli bir üniversite ve kurumlarda yığılmasını sağlamak ve bunlara diğer üniversiteler için eleman yetiştirme zorunluluğunu getirmek doğru olur"²⁵.

²⁴ Baria Öztaş. "Bilimsel Araştırma ve Bilim Ahlakı" Cumhuriyet Bilim Teknik. 218 (18 Mayıs 1991) s. 12.

* YÖK Dokümantasyon ve Uluslararası Bilgi Tarama Merkezi, 1987 yılından itibaren, üniversitelerde yapılan lisansüstü çalışmalarını bünyesinde toplamakta ve bibliyografik kayıtlarını bilgisayar ortamına aktarmaktadır. Ayrıca Tez Katalogları yayınlamaya başlamıştır. Bununla birlikte enstitüler de kendi gözetimlerinde yapılan lisansüstü çalışmalarını kamuoyuna duyurmak amacıyla, Tez katalogları yayınlamaktadır. Özellikle YÖK Dokümantasyon Merkezinin yürütmekte olduğu çalışma, bazı eksikliklerine rağmen ileride bu alandaki boşluğu dolduracağı kanısındayız.

²⁵ T.C. DPT. Bilim Araştırma Teknoloji Ana Planı. (Ankara: 1988) s. 73.

Üniversitelerde yapılan bilimsel çalışmaların göstergelerinden biri de bilim adamlarının yurt içi ve yurt dışı yayın sayılarıdır. Türkiye’de üniversitelerde yapılan bilimsel çalışmaların çoğu yerli dergilerde yayınlanmaktadır. Ancak bu dergilerin büyük çoğunluğunun uluslararası düzeyde bulunmaması ve yayınlanan yazıların bilimsel niteliğinin yetersizliğinden dolayı, dış dünyada o kadar büyük yankı yapmaktadır. Bundan dolayı, yabancı dilde verilen özetler de, "referance" dergilerine ve abstraktlara girememektedir. Oysa uluslararası yayınlara kritiğe sunulmayan araştırma sonuçları ise, ne araştırmacıya ne de bilim dünyasına bir yarar sağlamamaktadır.

Burada hemen şunu belirtmek isteriz ki, Türkiye’de bilimsel bir yayın uluslararası bir dergide yayınlanır gibi bir anlayış geçerlidir. Bu yüzden bilim adamları, daha ciddi ve bilimsel çalışmalarını yurt dışı dergilerde yayınlama yoluna gitmektedir. Ayrıca bilim adamları, yurt dışı dergilere gönderdikleri yazılarda gösterdikleri özeni yurt içi dergilere gönderdikleri yazılarda göstermemektedir. Bunun en büyük nedeni ise, Türkiye’de yayınlanan dergilere gönderilen yazıların, büyük çoğunluğunun bilim adamlarından oluşan komisyonlar tarafından ciddi bir inceleme ve elemeye tabi tutulmamasıdır. Bu da ulusal düzeyde bilimsel yayıncılık anlayışının gelişmesini olumsuz yönde etkilemekte, yurt içi dergilerde yayınlanan ciddi ve bilimsel yayınların gözden kaçmasına neden olabilmektedir.

Ulusal düzeyde bilimsel yayıncılık politikamızın olmadığı en büyük göstergelerinden biri de üniversite dergileridir. Üniversite dergilerinin büyük çoğunluğu zamanında ve belirlenen sıklık aralıklarında yayınlanamamaktadır. Bunun nedenlerinin başında ise, bilimsel çalışmaların azlığının yanında, yayın için gerekli kağıt, basım v.b. girdilerin büyük boyutlara ulaşmasıdır. Ayrıca üniversitelerde yayınlanan kitapların çoğunluğu ders kitabı niteliğindedir.

Üniversitelerdeki bilimsel araştırmaların önemli göstergelerinden biri de, bilim adamlarının uluslararası dergilerde yayınlanan çalışmalarıdır. Ulusal düzeyde bilimsel yayıncılık çalışmaları yetersiz olan ve uluslararası düzeyde kabul görmüş yayınları (dergi, kitap v.b.) hemen hemen bulunmayan Türkiye için bunun önemi daha fazladır. Çünkü ülkenin bilim boyutu ancak bu şekilde yurt dışında tanıtılabilmekte ve uluslararası düzeyde paylaşımına sunulabilmektedir.

Türk üniversitelerinde bilim adamları tarafından uluslararası dergilerde yayınlanmış ve Science Citation Index (SCI) ve Social Science Citation Index (SSCI)* tarafından indekslenmiş bilimsel çalışmaların üniversitelere ve öğretim üyelerine göre dağılımında hayli ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır (Tablo 9). Türk bilim adamları tarafından uluslararası dergilerde yayınlanmış ve SCİte indekslenmiş, Fen, Sağlık ve Mühendislik alanındaki bilimsel çalışmaların % 71.5’i 7 üniversite (Ankara, Boğaziçi, Ege, Hacettepe, İstanbul, İstanbul Teknik ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi) ve % 28.5’i ise geriye kalan 22 üniversite tarafından gerçekleştirilmektedir. Ancak burada hemen şunu belirtmek isteriz ki, Türkiye’de öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu bu yedi üniversitede görev yapmaktadır. Tablo 9’da görüldüğü gibi yeni kurulan üniversitelerden Bilkent ve Gazi Üniversitelerinde belirli bir gelişim gözlenmektedir. Anadolu, Dicle, Fırat ve İnönü Üniversiteleri gibi kuruluşu eskilere dayanan üniversitelerde ise, bilimsel araştırmalar yeterli düzeye çıkarılamamıştır. Ayrıca kuruluşundan 1989 yılına kadar geçen süre içerisinde, Yüzcüncü Yıl Üniversitesi öğretim üyeleri tarafından yurt dışı dergilerde yayınlanmış ve SCI’ce indekslenmiş bilimsel çalışma bulunmazken, Gaziantep Üniversitesi öğretim üyelerinin bir, Mimar Sinan Üniversitesi öğretim üyelerinin üç ve Trakya Üniversitesi öğretim üyelerinin yedi bilimsel çalışması bulunmaktadır.

Bilimsel çalışmaların üniversitelere göre sayısal dağılımı öğretim üyelerinin sayılarına göre değerlendirildiğinde daha anlamlı sonuçlar çıkmaktadır. 1989 yılı çalışmaları temel alındığında, bilimsel çalışmaların öğretim üyelerine göre dağılımında en iyi durumda bulunan

üniversite Bilkent Üniversitesi'dir. Bilkent Üniversitesi'nde, yapılan bir yurt dışı yayına 1.7 öğretim üyesi düşmektedir. Bir araştırma başına düşen öğretim üyesi sayısında Bilkent Üniversitesi'ni, 2.8 öğretim üyesiyle Boğaziçi Üniversitesi, 3.7 öğretim üyesiyle ODTÜ, 4.8 öğretim üyesiyle Hacettepe Üniversitesi, 6.9 öğretim üyesiyle İTÜ ve 7.5 öğretim üyesiyle Erciyes Üniversitesi izlemektedir. Bilimsel araştırmada ilk yedi üniversite arasında yer alan Ankara, İstanbul ve Ege Üniversiteleri ise bu tür bir değerlendirmede daha gerilerde yer almaktadır. Ankara Üniversitesi'nde bir araştırma başına 10.8 öğretim üyesi düşerken, İstanbul Üniversitesi'nde 11.5 ve Ege Üniversitesi'nde 15.2 öğretim üyesi düşmektedir. Araştırma başına düşen öğretim üyesi oranlamasında Çukurova Üniversitesi (9.4), Atatürk Üniversitesi (10), Gazi Üniversitesi (10.5), KTÜ (10.6) ve Ondokuz Mayıs Üniversitesi (10.4) bile bu üç üniversiteden daha iyi durumdadır. Bir başka deyişle Ankara, İstanbul ve Ege Üniversiteleri'nde diğer bir çok üniversiteye göre daha fazla öğretim üyesi görev yapmakta, ancak bu bilimsel üretkenliğe aynı derecede yansımamaktadır. Bununla birlikte bir araştırma başına Fırat Üniversitesi'nde 56.0, Mimar Sinan Üniversitesi'nde 45.2 ve Uludağ Üniversitesi'nde 75.6 öğretim üyesi düşmektedir.

Üniversitelerin sosyal bilimler alanlarındaki uluslararası bilimsel çalışmaları, Fen, sağlık ve mühendislik bilimlerine göre çok daha azdır. Tablo 9'daki B satırları incelendiğinde görüleceği gibi, sosyal bilimler alanında uluslararası dergilerde yayınlanan bilimsel çalışmaların büyük çoğunluğu, Boğaziçi ve Orta Doğu Teknik Üniversitesi'ndeki öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Örgütlenme açısından sosyal bilimler alanında daha fazla uluslararası bilimsel çalışma yapması beklenen Ankara, Ege, Hacettepe ve İstanbul Üniversiteleri'nde bu çalışmalar 3-5'i geçmemektedir. Diğer üniversitelerde ise sosyal bilimler alanında uluslararası dergilerde yayınlanmış bilimsel çalışma hemen hemen hiç bulunmamaktadır. Sosyal bilimler alanındaki bilimsel çalışmaların azlığı, sosyal bilimlerin, daha ulusal olması gibi özel durumunun yanında, asıl etken, Türkiye'de sosyal bilimlere bakıştan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de sosyal bilimler hep "laf üretme bilimi" olarak algılanmış, ciddiyeti ve önemi yeterince kavranamamıştır. Temel ve uygulamalı bilimler alanında araştırma yapmak ve yaptırmak amacıyla TÜBİTAK kurulduğu halde, sosyal bilimler alanında böyle bir kurum henüz oluşturulmuş değildir. Ayrıca sosyal bilimler alanındaki yerel ve ulusal çalışmaların yöntembilimsel açıdan yetersiz olması ve yeni bir şey getirmemesi, uluslararası dergilerde yayınlanma olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte sosyal bilimlerdeki öğretim üyeleri, Fen, sağlık ve mühendislik bilimlerindeki meslektaşlarına göre çok daha fazla öğrenciyle ilgilenmek durumundadır.

Üniversitelerdeki bilim adamlarının 1975-1989 yılları arasında, uluslararası dergilerde yayınlanan bilimsel çalışmalarının sayılarında belli bir artışın olduğu görülmektedir. Bu sevindirici bir gelişme olmakla birlikte yeterli değildir. Çünkü Türkiye dünya bilgi birikimine katkıda, 1983 yılında 41. sırada iken²⁶, 1988 yılında 44. sıraya düşmüştür²⁷.

Bu da bize, Türkiye'nin bilimsel çalışmalarda, dünyadaki gelişmelerin gerisinde kaldığını göstermektedir.

²⁶ Türk Bilim Politikası 1983-2003. (Ankara: Devlet Bakanlığı, 1983) s. 43.

²⁷ T.C. DPT. Bilim Araştırma Teknoloji Ana Planı. (Ankara: 1988) s. 73.

* Bazı yayınlar, hem SCI, hem de SSCI tarafından indekslenmiştir. Bunlar ilgili olduğu konu dikkate alınarak tek yayın olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca öğretim üyelerinin üniversitenin birden fazla bölümünde görev yaptıklarını belirtmelerinden dolayı, bazı çalışmalar Index'te birden fazla indekslenmiştir. Bunlar da tek çalışma olarak ele alınmıştır.

1975-1989 YILINTI İÇSİNDE YAPILAN YAYINLARIN ÜNİVERSİTELERE GÖRE DAĞILIMI

Gözet. Adı	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989	Öz. Özet. Sayısı	A.Ö. Özetin Ortalama Öz. Özet.
Abdülaziz Ö. (A) (B)										2	1	1	1	3	4	15.1	10.2
Abdülaziz Ö. (A) (B)		1				1	1	4	1	1	0	1	8	7	10	22.1	22.1
Abdülaziz Ö. (A) (B)	26	34	36	37	37	40	41	36	34	32	31	32	46	75	66	71.4	10.8
Abdülaziz Ö. (A) (B)	2	1	5	4	4	1	3	5	5	7	15	0	12	19	24	24.0	10.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)													5	21	21	37	1.7
Abdülaziz Ö. (A) (B)	0	13	0	0	15	12	10	10	23	21	23	20	20	23	45	12.0	2.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)		5	2	3	8	13	6	11	15	8	6	7	11	12	19		
Abdülaziz Ö. (A) (B)								1	1	2	2	3	4	8	5	11.7	11.4
Abdülaziz Ö. (A) (B)		1			4	4	11	8	8	1	20	10	20	10	20	27.4	0.4
Abdülaziz Ö. (A) (B)	1	1	1	4		3	2	4	2	5	5	9	11	8	10	12.3	12.3
Abdülaziz Ö. (A) (B)									2	5	1	9	12	14	8	21.0	26.2
Abdülaziz Ö. (A) (B)	7	10	15	24	21	23	20	34	20	21	20	10	11	25	27	36.3	15.2
Abdülaziz Ö. (A) (B)										2							
Abdülaziz Ö. (A) (B)									2	4	15	9	10	13	16	12.1	7.5
Abdülaziz Ö. (A) (B)										1	2	2	3	7	3	14.0	26.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)							1		5	5	11	8	22	29	30	21.7	10.5
Abdülaziz Ö. (A) (B)															1	37	37.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)	27	30	32	35	42	70	70	50	60	82	86	103	106	122	127	61.6	4.8
Abdülaziz Ö. (A) (B)		4		1	2	1	2	1		2	1	1	3				
Abdülaziz Ö. (A) (B)													1	2	3	39	13.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)	22	42	44	46	71	60	56	60	57	73	85	72	50	60	60	102.0	11.5
Abdülaziz Ö. (A) (B)		1	2		1	4	3	3	4	3	1	1	2	4	2		
Abdülaziz Ö. (A) (B)	10	19	22	24	35	34	33	21	31	31	36	37	46	67	82	32.1	6.9
Abdülaziz Ö. (A) (B)		1		1	1	2	2	2	1								
Abdülaziz Ö. (A) (B)	4	1	1	7	6	0	4	6	0	3	8	3	11	11	20	21.2	10.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)					1				1		3	6	3	12	14	10.4	11.7
Abdülaziz Ö. (A) (B)						1								1	2	9.1	43.2
Abdülaziz Ö. (A) (B)							1		3	1	3	4	10	12	13	12.3	16.4
Abdülaziz Ö. (A) (B)	67	70	90	70	66	60	58	74	100	80	76	101	105	95	110	43.0	3.7
Abdülaziz Ö. (A) (B)		5	3	3	3	2	4	11	6	4	4	3	10	12	11		
Abdülaziz Ö. (A) (B)										2	1		2	5	18	22.3	22.5
Abdülaziz Ö. (A) (B)											3					10.7	0.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)	2		1		1	1	5	1	4	4	4	1	5	14	3	22.7	75.0
Abdülaziz Ö. (A) (B)					1		1	2	1	3		1	11	3	9	20.0	29.5
Abdülaziz Ö. (A) (B)																45	6.0

(A) Bilimsel Çalışmalar (B) Diğer

(C) Sosyal Bilimler Çalışmaları (D) Diğer

* Özetin Ortalama Öz. Özetine Göre 1989 Yılı İçin Yıllık Ortalama

Üniversitelerdeki bilimsel çalışmaların sayısal yetersizliğinin yanında, niteliği ile ilgili sorunlar da bulunmaktadır. Üniversitelerde bilimsel çalışmalar genellikle akademik yükselme aracı olarak yapılmaktadır. Bunun sonucu olarak da, üniversitelerle sanayi ve kamu sektörü arasında yeterli işbirliği kurulamamaktadır. Ancak bunun sorumluluğunu üniversitelerden ziyade sanayi sektöründe aramak gerekmektedir. Sanayinin büyük bir bölümünde geleneksel sanayi yapısının olması, yüksek teknoloji kullanan sanayi kuruluşlarının yetersizliği ve sanayi kuruluşlarında A+G birimlerinin bulunmaması üniversite-sanayi işbirliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Sanayi sektörü, üniversitelerden teknoloji ya da proje geliştirme yerine hazır proje çalışmaları istemekte, bu da üniversitelerdeki bilimsel çalışmalara fazla katkı sağlamamaktadır. Başka bir deyişle, sanayi üniversitelerden, kendisinin yapması gerektiği mühendislik hizmetlerinin yapılmasını istemektedir. Bununla birlikte, üniversitelerde uzmanlaşmak yerine her üniversite her araştırmayı yapar anlayışı gelişmiş, belirli konularda araştırma yapan seçkin merkezler oluşturulamamıştır.

Ayrıca üniversitelerde grup çalışmalarının yeterince yerleşmemiş olması, bilimsel araştırmaların daha çok bireysel düzeyde yürütülmesine neden olmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak, bilimsel çalışmalarda çok fazla dublikasyon ortaya çıkmakta ve bilim adamları arasında bilimsel tartışma ortamları yeterince yaratılamamaktadır. Zaten zamanının çoğunu bilimsel araştırma dışındaki uğraşlara ayırmak zorunda kalan bilim adamı, bir çok şeyi yeni baştan tekrar tekrar yapmak zorunda kalmaktadır.

Üniversitelerdeki bilimsel çalışmaların önündeki engellerden en önemlisi daha önce değindiğimiz gibi, öğretim üyelerinin zamanlarının çoğunu, eğitim-öğretim ve idari işler gibi araştırma dışı alanlara ayırmasıdır.

"Yükseköğretim kurumlarında nitelikli elemanlar yetiştirmek yerine, bazı standartlara erişmek için çok sayıda üniversite mezununa sahip olmak düşüncesinin egemen olduğu Türkiye'de üniversiteler, niteliksiz işsizler ordusunu destekleyen kuruluşlar olmaktadır. Bu tür insanları mezun etmekle uğraşan araştırmacılar da, elbette araştırma yapacak zaman da bulamamaktadır"²⁸.

Ayrıca üniversitelerdeki bilim adamları, teknisyen yetersizliği nedeniyle, yapmamaları gereken bir çok işi yapmak zorunda kalmaktadır.

Bilimsel araştırma alanındaki bu yetersizlikler ve sorunlar, üniversitelerin bir başka işlevi olan eğitim-öğretimi de olumsuz yönde etkilemektedir. Bilimsel araştırma için yeterli zaman ve ekonomik destek bulamayan öğretim üyesi, dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmeleri yeterince izleyememekte ve ders programlarına yansıtamamaktadır. Bundan dolayı da, geleceğin bilim adamını, doktorunu, yöneticisini, mühendisini yetiştirmesi gereken üniversite, ne yazık ki, geçmişin bilim adamını, doktorunu, yöneticisini ve mühendisini yetiştirmekle karşı karşıya kalmaktadır.

(Devam edecek)

²⁸ Mehmet Toplu. Ulusal Bilgi Ağları ve Türkiye. (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991) s. 95 (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).